

1547.

Mărișcuța

Șede Mărișcuța-n prag
 Cu un sir băgat în ac,
 Nu știu, coasă ori descoasă,
 Că la ochi i lăcrămoasă:
 - Hai, măicuță, până-afară
 Și te uită-n jos, în țară,
 Cum zin turcii cu tri cară!
 Unde, maică, să m-ascund?
 - Mărișcuță, -n grădinuță
 După-un corci de tămăiuță!
 Turcii-ndată-o și sosît
 Și porțile le-o deștis:
 - Bună zîua, soacră mare,
 Sănătate dumnitale!
 - Da' eu nu vi-s soacră vouă:
 Una fată mi-am avut
 Și-am măritat-o demult;
 De nu crezi, haida și vezi:
 Cizmele i-s pe lădiță
 Și cununa-n cuierită.
 - Haidați toți, voi, fraților,
 Să ciuntăm vro două flori
 Dacă nu ducem nurori!
 Și-o ciuntat cât o ciuntat,
 Pe Mărișca o aflat,
 În căruță-o aruncat.
 - Si-u-ai, maică, blăstămată,
 Jîb ai vrut să nu ai fată!
 Când o fost pe lângă-o apă:
 - Stați, măi frați, cu carăle
 Să-mi tomnesc inelele
 Că-mi curmă jedetele,
 Inelușul cel de-aramă
 Că mă curmă fără samă!
 Ié, -n apă s-o aruncat:
 - Decât noră turcilor
 Mai iuti hrană peștilor.

Colecția ION VANCEA, Rona de Jos.
 De la Doca Bodnariuc, 59 ani, 1974

1548.

Sora otrăvitoare

Mere fata la portiță,
 La drăguț, peste uliță:

aparte ocupându-l steagul. Mai trebuie să subliniem că gospodarului care ieșea primul la arat, în primăvară, pe de o parte i se atribuia și funcția de element mediator între populația satului respectiv și forțele supranaturale, iar pe de altă parte era investit de colectivitate cu puteri obștești. (Eugeniu Cenea, Udătoriul, versiunea maramureșeană a obiceiului închinat plugarului care iese cel dintii la arat, Revista de etnografie și folclor, Nr.2, 1968, p.163.)

Foto: Ioan Bogdan Iuga - Tânjaua de pe Mara, Hoteni, 2003

DUMITRU IUGA

Obiceiuri agrare de primăvară

Dintre obiceiurile legate de datele calendaristice, care păstrează urme ale străvechilor rituri, obiceiurile de primăvară precumpănesc. Sunt rituri și ceremonialuri de propitiere, de fertilitate, dar și apotropaice, de apărare a recoltelor.

Obiceiurile "CĂRUȚU" din Cufoaia, "TÂNJAUA" de pe Mara, "UDĂTORIU" din Șurdești fac parte din riturile agrare fundamentale, păstrate încă vii, mai ales în Maramureș, deși, până nu demult, se mai întâlneau în unele ținuturi românești ("CRAIUL", "CRAI NOU", "MOȘTEII", "BOUL ÎNSTRUȚAT", "BRICELATUL", "PLUGARUL" - în unele părți ale Transilvaniei sau Bucovinei).

Dacă "PLUGUȘORUL" este legat de începutul lucrărilor de primăvară, aceste obiceiuri marchează încheierea aratului și semănatului. Este sărbătoarea care are în centrul ei pe cel ce a oficiat ritul primei brazde și prin care, acum, împlinește un nou rit - un rit de fertilitate, trasul în apă.

Primele consemnări despre obiceiurile agrare din Maramureș datează din 1870, într-o enciclopedie maghiară, care spune că locuitorii din nord-vestul județului Satu Mare, adică din Maramureș, nu s-au descătușat deloc ori prea puțin de tradițiile lor strămoșești, "moștenite de la străbunii lor romani". Alte descrieri le avem din 1895, făcute de vicarul Tit Bud, sau din 1896, de Eustatiu Crissianu, pentru sudul Transilvaniei. Mai mult, pe o pictură datând din 1313, în altarul bisericii din Strei Sângeorgiu - Hunedoara, sunt scrijelate juguri și pluguri, chiar un om așezat pe plug - ca la Șurdești.

Cercetătorii susțin că aceste obiceiuri n-ar fi exclus să fie o încrucișare a unor versiuni autohtone cu o versiune de origine romană, ceea ce explică prezența și similitudinea acestora în diverse părți ale Europei (în Anglia, prin

Butucaș între călcăie-

De-l găsești a tău să fie!

secolele XVI-XVIII, flăcăii scoteau din biserică, unde era păstrat, un plug mare și greu, îl purtau pe ulițele satului însoțiți de un lăutar, dansând și cântând; obiceiuri asemănătoare se întâlneau, până prin sec. al XVIII-lea și la Friburg, în Elveția, la Narbonne, în Franța, sau la germanii din Stiria și Carinthia).

TÂNJAUA de pe MARA și CĂRUȚUL din CUFOAIA

Primăvara este învierea vieții universale, iar obiceiurile de Sânjorz și de Înviere sunt printre cele mai importante în pantheonul agrar. Se chiar spune în popor că dacă Sâmedrul închide țarina, Sfântul Gheorghe o deschide. Suntem în fața unui simbolism vegetal. Plugarul pătrunde și se integrează într-o zonă bogată în sacru. Gesturile, faptele sale, toate, au profunde semnificații și pot influența recolta viitoare, în bine sau în rău. La arat, bărbații trebuie să fie curați la haine și la trup, "să nu se facă tăciune în grâu", "să fie roadă și miei mulți", "să crească verdeața și să se facă de toate".

Desemnarea sărbătoritului - primul om care a ieșit la arat, harnic și cinstit - se făcea cu câteva săptămâni înainte. În ziua de Sânjorz sau a doua zi de Paști, dacă Sânjorzul cădea înainte, sătenii își înstruțau porțile cu mesteacăn. După îmbrăcatul de sărbătoare, soseau feciorii cu jugurile (în Cufoaia sunt bote) înstruțate, acasă la sărbătorit fiind înstruțat primul jug de la tileguță. Cufoienii însă au un steag, este, probabil, o reminiscență a cetei feciorilor, care se păstrează până astăzi.

Jugurile (botele) trase de feciorii care se numesc la Hărniciești, Sat Șugatag, Hoteni, dar și la Cufoaia, "boi", semnifică acțiunea și dreptatea. Filozoful Justin remarcă faptul că Iisus, în atelierul tatălui său, făcea juguri, învățându-i pe oameni simbolurile dreptății și ale vieții active.

După pregătirea tileguței și legarea jugurilor (botelor, la Cufoaia), se caută - și totdeauna se găsește - obiectul ascuns de sărbătorit (o sapă., greblă sau alt obiect neapărat "agricol"). La Cufoaia nu se mai păstrează sau n-a existat această ceremonie). Pe Mara, în poartă, se pune un lanț, pentru a închide gura lupilor pentru marhă, și o secure, împotriva fulgerelor și trăznetelor.

La Hoteni, Sat Șugatag și Hărniciești se afumă tânjelele cu tămâie sau rășină - simbol al purificării. În același timp se pun și cărbuni sub prag, pentru purificarea sărbătoritului. La Cufoaia nu mai păstrează, sau n-a existat acest obicei. Înainte de a porni cu tânjelele (jugurile), pe Mara feciorii sunt ospătați în casa celui sărbătorit, apoi pornesc cu alaiul spre ogor, conduși de Pogoniciul care are un bici înstruțat cu mesteacăn. Până la ogor nu cântă decât ceterașii. Sărbătoritul încearcă tot timpul să fugă, să scape de plata în băutură și mâncare, așa cum se face și în Cufoaia și la Șurdești, dar totdeauna este prins. Feciorii îl păzesc bine, pentru a nu plăti ospățul. Ajunși în câmp înconjură ogorul, așează jos jugurile și are loc rugăciunea de binecuvântare a țarinei. La Șurdești nu mai merg la ogor. La Cufoaia traversează ogorul, sărbătoritul mereu punând piedici.

La Cufoaia "Udătorul" și feciorii merg din casă în casă, acolo unde sunt fete, gazdele ospătându-i cu horincă, prăjituri și sarmale; ei fac un danț acolo, stând atâta timp cât se simt bine. În vremuri de mai demult, fata care se dădea măreață, încerca să-i țină cât mai mult la ea acasă, era de cinste și omenia sa, dacă era și frumoasă, însemna un măritiș bun. Astăzi s-au mai schimbat obiceiurile...

Când ajungeau la ogor, cei de pe Mara, înfigeau un topor - împotriva furtunilor și grindinei -, se îngroapau cărbuni - simbol al curățeniei și al puterii căldurii solare -, precum și o bucată de azimă de mălai, pentru belșug. Azimă și apă se dă la tot poporul adunat acolo, pentru abundență și împotriva secetei. După ceremonia de la ogor, se pleacă spre râu, unde "boii" ce poartă jugurile traversează apa. Apoi se întorc și îl spală pe sărbătorit. Și fetele sunt "udate" în râu, apa fiind simbolul vieții, al regenerării totale, dar și al purificării. Fetele abia așteaptă să fie luate în seamă de feciori, altfel

- Vai, lua-mi-i, măi bădiță?

El zice: - Nu te-oi lua

Până tu nu-i număra

Paiele de pe un car

De-a lungu, p'ângă hotar!

Fata iute s-o luat

Și-acele le-o numărat.

Mere fata la portiță,

La drăguț, peste uliță:

- Vai, lua-mi-i, măi bădiță?

El zice: - Nu te-oi lua

Până tu nu-i omori

Pe frate-to cel mai mic

Că acela-i mai voinic

Că poartă portuțu meu

Și horé ce horesc eu!

Fata iute s-o luat

Ș-acasă ș-o alergat:

- Na și bé, frătiucule!

- Nu așé, soruca mé,

Întină-mi ș-apoi oi bé!

Când o fost pe la ujină

Lu frate-so-i ținé lumnină,

Când o fost la miazănoapte

O fost arsă jumătate.

Mere fata la portiță,

La drăguț, peste uliță:

- Vai, lua-mi-i, măi bădiță?

El zice: - Nu te-oi lua

Că ești fată de român

Ș-ai purtat otravă-n sân,

Numa de ti-i mânié

Și cu mine-i face-așé!

- Da-o-ar Dumnezău, bădiță,

Să te-nsori de nouă ori

Și să ai nouă feciori,

A zecelea coconiță

Să-ți poarte apă-n temniță,

Lumea să te miluiască

Că și eu te-oi milui

Cu ce nu mi-a trebui:

Cu-o cojiță de mălai

Uscată de nouă ai;

Nici acee nu ț-oi da

Până nu te-oi întreba

Fostu-mi-ai drăguț, ori ba?

Colecția ION VANCEA, Rona de Jos

De la Docă Bodnariuc, 59 ani, 1974

**Copilu mǎdǎrit
Rǎmǎne ne-mplinit.**

1549.

Nora și soacra

Foaie verde lemn uscat
Nu demult, cândva, -nt-un sat
Un fecior s-o însurat,
Mândră fată ș-o luat.
O luat-o duminica,
Trece luna, trece marța,
Când era pe miercuri sara
El carte că-mi căpăta,
Carte de la-mpărăție
Să plece la cătănie.
- Maică, măicuța mea,
Ai-mi grijă de nevastă
Ca la ochii din fereastră!
Multă vreme nu trecea,
Soacra pe noră-o mâna
În pivniță, de-a stânga,
Să aducă pătrunjei
Ca să facă tăieței.
Nora-n pivniță intra,
Atunci soacră-sa sărea
Și o zăvorât ușa.
Multă vreme n-o trecut,
Din cătane-o dispărut
Un flăcău tânăr, voinic
Și-acasă el o vinit.
Când în casă el intra
El din gură cuvânta:
- Maică, măicuța mea,
Unde-mi este nevasta?
- Dragu mamii, pușor,
Nevasta s-o-mbolnăvit
Și să știi că o murit!
- Hai, arată-mi mormântu
Ca să-m stâmpăr sufletu,
Haida, să-mi arăți groapa
Ca să-m stâmpăr inima!
- Eu de când am îngropat-o
Multe vânturi o suflat-o,
Multe vânturi o bătut,
Pe mormânt iarbă-o crescut
Și nu-i rând de cunoscut!
- Maică, măicuța mé,
Adă-ncoace cheile
Să-mi văd bunătățile!
- Dragu mamii, pușor,
În pivniță de-i intra

rămân supărate. După spălarea rituală la râu, alaiul pornește spre casa sărbătoritului. De acum feciorii pot să joace și să horească. Ajunși acasă la sărbătorit, feciorii lasă jugurile, pogoniciul aruncă biciul - paralelă cu maiul de la Șurdești - și încep petrecerea. Abia acum fetele au voie și ele să horească și să joace. Gazda îi servește cu sarmale, horincă și prăjituri. Petrecerea durează până spre dimineață.

UDĂTORIUL din ȘURDEȘTI

În postul Paștelui, cu 2 săptămâni înainte, feciorii își aleg 2 crai, care vor organiza întreaga sărbătoare. Tot în acele zile îl aleg și pe cel care a ieșit primul la arat și îl numesc "udători". Udătoriul trebuie să fie om harnic, bine văzut în sat, să aibă copii, "pentru ca anul să fie roditor". Craii și ceilalți feciori urmăresc respectarea regulilor postului: să nu umble la fete, să nu facă alte fapte nepermise în post. În ziua de Sânjorz, sau a doua zi de Paști dacă acesta cade mai târziu, după slujba de la biserică, are loc binecuvântarea preotului. Tot acum se "ridică" udătoriul și se împart, tot prin ridicare, funcțiile: Judecătorul, Socotitorul, Înmulțitorul, Scăzătorul, Plotonierul, Șeful de post etc., după câți feciori sunt. Se pleacă acasă la Udători, care deja a ascuns un ban în niște cioate de lemn, pe care feciorii trebuie să le spargă să-l găsească. Este, de fapt, un adevărat spectacol. Banul poate fi ascuns și ca ic în toporăștea securii. După ce s-a găsit banul, craii îl ridică pe udător, se pregătește plugul și tileguța, se înjugă boii și pleacă spre râu. Udătorul încearcă mereu să fugă, alți prieteni fură roata sau dejugă boii - să îi împiedice pe feciori să-l poarte spre râu. După ce este udat la râu, feciorii fac un joc, "Ardelenescu", și se îndreaptă spre casa udătoriului. Se servesc sarmale, horincă, prăjituri, se face joc, craii urmărind să nu joace față cu bărbat însurat sau fecior cu nevastă, încălcarea acestor interdicții fiind pedepsită cu lovituri de mai la talpă. Un tribunal ad-hoc intră în funcțiune. Judecătorul, Procurorul, dau pedeapsa. Socotitorul le socotește, Înmulțitorul le mărește, Scăzătorul le scade. Este un adevărat spectacol pentru întregul sat, sau oamenii veniți din împrejurimi. Jocul durează până noaptea târziu. În prima duminică după Paști, Duminica Tomei, se aruncă maiul, semn că toate interdicțiile pe care le aveau au căzut.

În viața comunităților românești din Țara Chioarului, Țara Maramureșului, sau Țara Lăpușului, păstrarea acestor obiceiuri este un semn de rezistență în fața tuturor timpurilor, un semn de noblețe a ființei noastre, a nepierderii unor tradiții pe care alți europeni, luați de val, le-au pierdut de secole. Ioan Alexandru, citându-l pe Nicolae Iorga care spunea: "Renașterea unui popor poate începe de la un sat" - adaugă: "Pentru renașterea românească de azi, Maramureșul nu e un sat, ci un ținut spiritual, o ființă morală, o demnitate launtrică. A fi țaran pe aceste pământuri înseamnă a fi Împărat - criteriu de valoare. Există o credincioșenie în perenitatea neamului, o evlavie a lumii. Din trupul și din duhul Maramureșului să învățăm o rânduială spirituală".

Bibliografie (selectivă)

- Ioan Belu, *Udătorul din Cufoaia*, în *memoria ethnologica*, an II, nr. 2-3, Centrul Creației Populare Maramureș, 2002, p. 186.
Constantin Calogherato, *Tânjaua*, în *Tradiții maramureșene*, vol. II, Baia Mare, 1979.
Eugenia Cernea, *Udătoriul - versiune maramureșeană a obiceiului agrar închinat plugarului care iese cel dintâi la arat*, în *Revista de etnografie și folclor*, tom 13, nr. 2, Buc., 1968, p. 163 sq.
Ion Chiș Ster, Maria Tănăș, *Udătoriul*, în *Tradiții maramureșene*, vol. II, Baia Mare, 1979.
Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, Univers, București, 1999.
Veturia Rogoian, Mihai Rogoian, *Udători (din Cetățele)*, în *memoria ethnologica*, an II, nr. 2-3, Centrul Creației Populare Maramureș, 2002, p. 182.
Narcisa Știucă, *Sărbătoarea plugarului: reconstituire și restituire*, în *memoria ethnologica*, an II, nr. 2-3, Centrul Creației Populare Maramureș, 2002, p. 241.
Virgil Șurani, *Datini din Șurdești - Udătorul*, în *memoria ethnologica*, an II, nr. 2-3, Centrul Creației Populare Maramureș, 2002, p. 184.
Niculina Țura, *Udători din Șurdești*, în *Calendarul Maramureșului*, Asociația Folcloriștilor și Etnografilor din Maramureș, Asociația "măiastra", (Centrul Creației Populare Maramureș), Baia Mare, 1980, p. 49 sq.

Am un cuptoraș

Plin de iepurași.

(Gura și dinții)